

שיעור מרן הגאון רבי אשר ייים שליט"א

מצות ההצטרות

ועוד יש לתמוה בשיטת הרמב"ם, דברישי הל' תעניות בפרטי המצוות כתב "לזעוק אל ה'", דלכאורה היינו מצות תקיעה בחצוצרות, אך בריש הלכות כלי המקדש לא כתב למצוה זו דתקיעה בחצוצרות על הקרבנות, אף שבהלכותיו שם (פ"ג ה"ה) כתב דין תקיעת החצוצרות על הקרבן.

וראיתי במרכבת המשנה בהלכות תעניות שכתב דאין מצות החצוצרות על הקרבן מצוה בפני עצמה, אלא חלק ממצות עבודת הלויים בשערים ובשירה, והרמב"ם כבר מנה מצוה זו כמצוה בפני עצמה במנין העשין (מצוה כ"ג). אך לכאורה נראין דבריו כשגגה שיצאה מלפני השליט, דהלא אין תקיעת החצוצרות במועד מצות הלויים כלל אלא מצות הכהן כמבואר בפרשתינו, וכ"כ הרמב"ם שם בסהמ"צ וכ"כ בהלכות כלי המקדש שם, וע"כ דהוי מצוה בפני עצמה.

ובספר מעין החכמה (שם) כתב לבאר שיטת הרמב"ם בדרך אחרת, ויסוד דבריו דתקיעה זו לאו מצוה בפנ"ע היא אלא נכללת היא במצות הקרבן, וכמצות נסכים שאינה נמנית כמצוה בפני עצמה אלא הוי חלק ממצות הקרבן ע"ש. אך גם בדרך זו יש לפקפק לענ"ד, דמדברי הרמב"ם בסהמ"צ נראה בעליל דמצות תקיעה על הקרבן במועדות מצוה בפני עצמה היא, ואדרבה משמע מדבריו דזה עיקר המצוה, שהרי פתח במצוה זו אלא שהוסיף "וכן מצווין אנו לתקוע בחצוצרות בשעת הצורך והצרות", הרי שאין זה חלק ממצות הקרבן אלא מצוה בפני עצמה, ושוב צ"ב בדברי הרמב"ם.

וראיתי בפמ"ג (או"ח סי' תקע"ה משב"ז סק"ב) שכתב דענין אחד ומצוה אחת הן התקיעות בזמן מלחמה ובימי שמחה, והוא לפי"ד החינוך שביאר בשרשי המצוה שענינו לייחד מחשבותנו בכונה גמורה לשם שמים ע"י קול החצוצרות ע"ש. אך לענ"ד רחוק לבאר גדרי המצוות על פי דברים שכתבו הראשונים בטעמיהן לסבר את האוזן ולהלהיב את הלב, דהלא לא דרשינן טעמא דקרא (עיין מנחת אשר במדבר סימן נ"ה).

אך באמת נראה פשוט כעין דברי הפמ"ג, ואף לולי דברי החינוך בטעמי המצוה, דהלא בעצם לשון הפסוק מבואר דענין החצוצרות אחד הוא, כדי להעלות זכרון ישראל לפני אביהם שבשמים על ידי החצוצרות בכל עת שצריך להעלות זכרונם, דהיינו בשעת מלחמה ובימי המועד, ודו"ק כי פשוט הוא.

ונראה להוסיף בזה טעם ותבלין, לפי מה שראיתי בביאור הגרי"פ פרלא לספר המצוות לרס"ג (ח"א מצוה ט"ז, דף קלא-ב) שהביא בשם ספר יסוד מורא לבעל האבן עזרא, דכל ענין התקיעות על הקרבן

"ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד" (י"ג). "וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצר אתכם והרעותם בחצוצרת וזכרתם לפני ה' אלקיכם ונושעתם מאויביכם. וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשכם ותקעתם בחצוצרת על עולתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלקיכם אני ה' אלקיכם" (י', ט' - י').

א. אם מצות הצוצרות במועד ובשעת צרה אחת היא

הנה מבואר מפסוקים אלו דיש ג' זמנים שנצטוונו לתקוע בחצוצרות. א, למקרא העדה ולמסע המחנות. ב, בשעת מלחמה וצרה. ג, על הקרבן בשעת שמחה ומועד. ונחלקו הראשונים במנין מצוה זו.

הרמב"ם בסהמ"צ (עשה נ"ט) מנה מצוה אחת בחצוצרות, וכלל בה התקיעה על קרבנות במועד ובשעת מלחמה, וז"ל:

"הוא שצוונו לתקוע בחצוצרות במקדש עם הקרבת הקרבן מקרבני המועדות, והוא אומרו יתעלה וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם וכו', וכן אנחנו מצווים לתקוע בחצוצרות בעתות הצורך והצרות כשנזעק לפני השם יתעלה, והוא אמרו וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם".
וכ"כ התשב"ץ בזוהר הרקיע (עשה ס"ד).

אמנם שיטת הרלב"ג שהביא התשב"ץ שם דשתי מצוות הן, לשעת צרה ולשעת שמחה. ודעת הסמ"ג (עשין ק"ע) דיש למנות רק מצות התקיעה על הקרבן, ולא לתקיעה בשעת צרה ומלחמה. ובמעין החכמה (דף פ"ו ע"ב) כתב לבאר שיטתו, דס"ל דתקיעה בשעת מלחמה סגולה היא והבטחה מהקב"ה כדכתיב "ונושעתם מאויביכם" ולא מצוה, ורק התקיעה על הקרבן מצוה היא ע"ש. [והתקיעה למקרא העדה ומסע המחנות לכו"ע אינה מצוה לדורות אלא לשעה במסע המדבר וז"פ].

אמנם המגיד משנה (ריש הל' תעניות) תמה על הרמב"ם שכלל במצוה אחת שני עניינים נפרדים, ומן הראוי היה למנות תקיעות דשעת מלחמה ושעל הקרבן בשתי מצוות. וכ"כ הפרשת דרכים (ברישי דרך מצותיך) לתמוה על הרמב"ם בזה.

לעילוי נשמת

הרבנית הצדקת מרת פסיה יענטא זי"ע
בת הגה"צ רבי ישראל אריה זלמנוביץ זצ"ל
רב העיר עכו ומח"ס חיי נפש
אשת חבר לרבינו מרן שו"ת א"א
נלב"ע י"ג סיון תשע"ח
תנצב"ה

לעילוי נשמת

מרת מלכה מוחלה בת הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הרה"ח ר' משה בן משה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

בימי התענית, ואין אנו נוהגים לברך ברכות אלו, אי אפשר להריע בחצוצרות, ואף דכל עיקר ברכות אלה מדרבנן הן ככל הברכות כולן, והתקיעה בחצוצרות מן התורה, יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בשוא"ת, ומאחר שתיקנו לתקוע בברכות אלה עקרו מצות התקיעה מזמן אחר ע"ש.

אך דרך זה תמוהה בעיני, דאף שיש כח בידם לעקור בשב ואל תעשה, לא עשו כן אלא כשבאו לעשות סייג לתורה ולהרחיק את האדם מן העבירה, ככל הני דערל הזאה ואיזמל ביבמות (צ"ע"ב), אבל במקום שתיקנו תקנה באופן קיומה של מצוה דאורייתא לא תיקנו לעקור ולבטל את מצות התורה מן המקיימה בענין אחר (והארכתי בזה במקום אחר, וע"ע מנחת אשר שמות סימן מ"ח).

ובאמת נפתחה שאלה זו בדברי הראשונים, הרמב"ן (במלחמות ר"ה כ"ז ע"א, ובדרשתו לראש השנה) כתב דאין מצוה זו נוהגת אלא בצרה של כל ישראל או רובן, או בדבר הנוגע לכל ישראל כהא דמאסף העדה למסע המחנות ומלחמה ע"ש.

והריטב"א בתענית (י"ד ע"א) וכן הר"ן שם כתבו דבצרפת אין נוהגים לתקוע כיון שאין לנו חצוצרות, ולכאורה צ"ב בדבריו דלמה לא נעשה חצוצרות כדי לקיים מצות התורה. וראיתי במהר"ם שיק על המצוות (מצוה שפ"ה) שכתב דאין אנו יודעים איך לעשותם. אך נראה דכיון דלא כתוב בתורה מידת החצוצרות וצורתם אין בזה קפידא אלא שיהו ממקשה כסף.

ובאמת נחלקו הראשונים בכל עיקר חצוצרות לדורות ממה הם עשויים, דעת הרמב"ם (ספר המצוות שם) דצריך שיהיו מכסף כחצוצרות דמשה. אך התוס' בעבודה זרה (מ"ז ע"א ד"ה קרניה) ובזבחים (ס"ח ע"א ד"ה כשהוא) כתבו בתירוץ אחד דאף קרן בהמה כשרה לחצוצרות לדורות, ורק משה נצטוה לעשותם מכסף. אך מכל מקום נראה דלכולי עלמא אין קפידא בצורתם ומידתם, ואם כן למה לא עושים חצוצרות כדי לתקוע בהם בעת צרה וצוקה. ואף דאיתא בספרי כאן דצריך שיהיו שני החצוצרות שווים, מכל מקום אפשר לעשותם שווים בכל.

[וראיתי בספר טעמא דקרא למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א דבר נפלא לבאר למה רק בפסוק ח' כתוב בחצוצרות מלא ולא בכל הפרשה דכתיב בחצוצרת חסר, וביאר שם, דבסוכה (נ"ד ע"א) ילפינן מפסוק זה דמוסיפים על החצוצרות בימי המועד כשנפשי קורבנות, ונראה דכל הני חצוצרות שמוסיפים אינם צריכים להיות שווים, דרק בשתי החצוצרות גזירת הכתוב שיהיו שווים, משום כך כתוב חצוצרות מלא רק בתקיעה שעל הקרבנות דמשמע שאינם שווים, ובכל שאר הפסוקים כתוב חסר דמשמע שווים, כמו שכתב רש"י בפרשת עקב (ט"י) דלוחת חסר כתיב דמשמע שווים, ודפח"ח].

ובאגרות משה (או"ח ח"א סי' קס"ט) כתב לחדש דצריך לתקוע בשעת מלחמה וצרה באותם החצוצרות שתוקעים בהם על הקרבן ולא בחצוצרות אחרות, ומשום כך אין מצוה זו נוהגת בזמן הזה כיון שאין מקדש ואין קרבן אין חצוצרות. והדברים דברי חידוש הם, ולפימ"ש לעיל מדברי האבן עזרא וכ"ה בחזקוני שכל ענין התקיעה בשעת צרה להזכיר את ענין הקרבנות שתקעו עליהם, ניחא בסברא דצריך שיהיו אותן החצוצרות, אך מכל מקום חידוש לומר כן להלכה. ומה שכתב לפי דרכו לבאר סברת הרמב"ם דמצוה אחת הן, דהיינו חצוצרות שבמקדש מה יעשה בהם, אין בו הכרח, דלולא שענין התקיעה אחת היא בשניהם לא היה נמנה במצוה אחת אף שהם אותם החצוצרות, ואם ענין אחד יש בהם מסתבר דמצוה אחת הם אף אם חצוצרות שונות הן, אך מכל

אינו אלא כדי שבשעה שיריעו בחצוצרות בשעת צרה וצוקה יעלה זכרון הקרבנות לפני הקב"ה ע"י התקיעה שתקעו עליהם ע"ש. ולפי"ז התקיעה בימי המועד ובימי הצרה ענין אחד ממש הם, דמצות התקיעה על הקרבן לאו צורך קרבן הוא אלא כדי להזכיר את הקרבנות במועד ולעורר רחמי שמים בימי מלחמה וצרה, וניחא דעת הרמב"ם וסייעתיה דמצוה אחת היא.

ובדרך זה אפשר דיש בו בנותן טעם אף במה שהשמיט הרמב"ם מצוה זו בריש הלכות כלי המקדש, דלפי המבואר הרי אין תקיעת החצוצרות על קרבנות המועד משום הקרבנות עצמם ודלא כנסכים, אלא כל ענינה משום ימי הצרה והמלחמה, ואף דמ"מ הוי מצות עשה והרמב"ם הביאה בסה"מ צ"כנ"ל, מ"מ כיון דלאו משום עבודת המקדש והקרבנות היא בעצם, לא כתבה בהל' כלה"מ והעובדים בה אלא בהלכות תעניות.

[אך צ"ע בשאר מקומות אם דרך הרמב"ם כך היא, ולא ירדנו לסוד כוונתו ודרכו במה שלא ביאר והאיר לנו להדיא. ואפשר עוד דכיון דכל המצוות שכתב הרמב"ם במרחבי משנה התורה בתחילת כל קבצי ההלכות עולים ביחד למנין תרי"ג, לא רצה הרמב"ם לכפול מצוה אחת פעמים בשתי מקומות דאז יהיו יותר ממנין תרי"ג, וכתבו רק בפעם הראשונה הראויה לפי סדר ספרו, ולכן כתב מצות החצוצרות רק בהלכות תעניות בספר זמנים ולא חזר עליה בהל' כלה"מ בספר העבודה, וצ"ע בזה בכללות דרכו של הרמב"ם].

אמנם הנראה עיקר בדברי הרמב"ם, דבאמת אין כלל קושיא ממה דלא כתב מצוה זו בריש הלכות כלי המקדש, דבאמת גם בפרטי המצוה בריש תעניות לא כתבה, דז"ל שם, "לזעוק לפני ה' בכל עת צרה גדולה שלא תבא על הצבור", הרי שלא הזכיר כלל את החצוצרות, וביאור הדבר דבאמת מצות החצוצרות יסודה להעלות זכרון ישראל לפני הקב"ה כנ"ל, ולעולם היא מולה זעקה או רצוי. ואף שהיא נמנית כמצוה בפנ"ע, מ"מ בענינה וגדרה אין החצוצרות ענין בפנ"ע אלא בשעת זעקה יש להריע בחצוצרות להעלות התפלה והזעקה, וכן בשעת הקרבן ביום שמחתנו תוקעים בחצוצרות להעלות זכר הקרבן. ולכן לא כתב מצות החצוצרות בפנ"ע לא בתעניות ולא בכלה"מ, אלא בתעניות היא בכלל הזעקה, ובכלה"מ היא בכלל הקרבן, אף שבמנין המצוות מצוה בפנ"ע היא, ודו"ק בזה כי לענ"ד הדברים נכונים.

ולפי דברי האבן עזרא הנ"ל יש לפרש דקדוק לשון הכתובים, דבפסוק "וביום שמחתכם" דמירי בתקיעה שעל הקרבנות כתיב "והיה לכם לזכרון" ובפסוק "וכי תבאו מלחמה" כתיב "ונזכרתם", דהיינו התקיעה על הקרבן תהיה לזכרון, והזכירה בפועל היא בשעת מלחמה וצרה, ודו"ק.

ב. מצות החצוצרות בזמה"ז

והנה המגן אברהם (ריש סי' תקע"ו) תמה במה שלא נהגו בזמה"ז לתקוע בחצוצרות בשעת צרה, והלא מצוה דאורייתא היא. ובפמ"ג (שם א"א סק"א, ובסי' תקע"א מש"ז סק"ב) חידש דאין מצוה זו נוהגת אלא בארץ ישראל ולא בחו"ל, דהלא כתיב כי תבאו מלחמה בארצכם, וכ"כ המשנ"ב שם (סק"א) בשמו. אך לכאורה יש להעיר ע"ז ממה שכתבו התוס' בשבת (ק"י ע"ב ד"ה תלמוד לומר) דבחובות הגוף לא ממעטינן חו"ל ממה דכתיב בארצכם, ומשו"כ נוהג איסור סירוס בחו"ל אף דבלישנא דקרא כתיב (ויקרא כ"ב כ"ד) "ובארצכם לא תעשו".

וראיתי בערוך השלחן (סי' תקע"ו סעיף ג' ד') שכתב בזה טעם אחר, דכיון דתיקנו חכמים להריע בשעת הברכות שמוסיפים בתפילה

היא בשמיעה. ועוד נראה בטעם החילוק בין שופר לחצוצרות, דרך בשופר יש מצוה מגזירת הכתוב שצריך לשמוע את קול השופר בפנ"ע, אבל כל ענין החצוצרות שירה הוא על הקרבן וכמו שכתב רש"י בערכין (י"ב ע"ב), או בשעת צרה עניינו זעקה ותרועה, ומש"כ די בכך ששומעים את קול החצוצרות אף עם קולות אחרים, שהרי כן דרך השירה בכלי זמר שונים, וכן דרך הזעקה והתרועה וז"פ.

ד. היכן היו תוקעים בחצוצרות בעת צרה

הנה נתבאר דהגדרת המצוה היא להעלות זכרון ישראל לפני הקב"ה ע"י חצוצרות, ולכן הוי מצוה אחת בשני זמנים חלוקים, בשעת המלחמה, ובשעת הרגל. ועוד נתבאר דלעולם אין החצוצרות ענין בפנ"ע אלא מלווה דבר אחר, בתענית המצוה לזעוק ולהריע, ובמועד החצוצרות מלוים את הקרבן ומעלים אותו לרחמים ולרצון. ואפשר שמטעם זה לא מנה הרמב"ם בפרטי המצוות מצוה זו לא בתעניות ולא בכלה"מ, אלא כתב בתעניות מצוה לזעוק ולא כתב להריע, דהחצוצרות הוי כחלק ממצות הזעקה והקרבן, אף שהיא נמנית בפנ"ע במנין התרי"ג.

ונסתפקתי היכן תוקעין בשעת צרה, אם בבהמ"ק או במקום הצרה, ומסתבר שתוקעין במקום הצרה. ובפרט להמבואר בדברי הרמב"ם דהמצוה לזעוק ולהריע, ומשמע דהזעוקים בתפלה הם אשר נצטוו להריע בחצוצרות. ולפי"ז אין נראה מש"כ באגרות משה דצריך להריע בשעת מלחמה וצרה דוקא בחצוצרות שבמקדש, ונראה טפי דמצוה זו מתקיימת ע"י כל חצוצרות שהן. ושור"ר בהעמק דבר להנצי"ב כאן שפירש "ונוכרתם לפני ה'" דהיינו לפני הארון בביהמ"ק, ועדיין צ"ע.

מקום הדברים נעימים. ולפי"ז יש פשר לדברי הריטב"א דאין תוקעין בזה"ז כיון דאין לנו חצוצרות.

ג. אם המצוה בתקיעה או בשמיעה

חקר המנחת חינוך (מצוה שפ"ה) אם מצות החצוצרות בשמיעה היא כשופר או בתקיעה, ובאמת מבואר מלשון הרמב"ם דמצותם בתקיעה, כמו שכתב בספהמ"צ שם "היא שציוונו לתקוע בחצוצרות", וכן בריש הלכות תעניות "מצות עשה מה"ת לזעוק ולהריע בחצוצרות", ובפרק ג' מכלה"מ הלכה ה' "בימי המועדות כולן ובראשי חדשים היו הכהנים תוקעים בחצוצרות", הרי לן דבכל ענייני מצות החצוצרות כתב הרמב"ם דהמצוה לתקוע ולהריע, ובמצות שופר כתב בכל מקום להדיא דמצותה בשמיעה (עין פ"א משופר ה"א וספר המצוות מ"ע ק"ע והארכתי בזה במנחת אשר מועדים סימן ג').

וכן נראה מוכח מכל ענין וגדר המצוה, דמצות החצוצרות אינה חובת הפרט המוטלת על כל אחד ואחד, אלא חובת הציבור לתקוע בשעת צרה, ומצות הכהנים לתקוע על הקרבן, מכיון שכן ודאי שמהות המצוה בתקיעה ולא בשמיעה. ואף בתקיעת החצוצרות עם השופר בר"ה במקדש, משום שנאמר "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'", ברור דמצות החצוצרות בתקיעה ולא בשמיעה, הרי אמרו בר"ה (כ"ז ע"ב) דהשופר מאריך והחצוצרות מקצרין משום דתרי קלי לא משתמע, ותימה מה הועילו חכמים בתקנתם והלא את קול החצוצרות אי אפשר לשמוע, וע"כ דאין קפידא בשמיעת קול החצוצרות אלא בשמיעת קול השופר. ונראה כן מדיוקא דקרא "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'", דרך בשופר צריך קול שופר ולא בחצוצרות, כי בהם המצוה

♦ דברי אגדה ♦

השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך

(הבטחון סגולה לפרנסה)

המן בכל יום, אך כבר כתב שם הט"ז (ס"ק ד') וכ"ה במשנ"ב (סקי"ג) דאין הענין בעצם האמירה אלא בכונת הלב והתבוננות באמונה ובהשגחה, עי"ש.

וכפי מדת בטחונו של אדם השפע הנשפע עליו ומדת ההשתדלות הנדרשת ממנו.

חסידים מספרים על הצה"ק רבי זושא מאניפולי שפעם אחת ישבו הוא והחבריא קדישא ימים מספר בעבודת הקודש ולא בא אוכל לפיהם עד שהפצירו בו תלמידיו שיבקש מפלוני אלמוני העשיר שרגיל היה לפרנסם ולכלכלם שיחוס על נפש רעה ויתן מלחמו לדל. הצדיק ניגש לפתח ביתו של פלוני ונגע בידית הדלת וחזר לבית המדרש. לתמיהת תלמידיו ענה שלפי דעתו יצא בכך ידי חובת ההשתדלות אף שאפילו לא הקיש בדלת ולא ידע פלוני כלל שהצדיק עמד מאחורי דלתו. לאחר כמה דקות נכנס פלוני אלמוני לבית המדרש וכל טוב הארץ בידו, וראו החסידים בעליל דלפי מעלתו הנשגבה של הצדיק די היה לו בהשתדלות מועטת זו.

וראה זה פלא בדברי רבינו הגר"א, דהנה בנדה (ע"ב ע"ב):

"שאלו אנשי אלכסנדריא של מצרים את רבי יהושע בן חנניה מה יעשה אדם ויתעשר... אמר ר"י ב"ח ירבה בסחורה וישא ויתן באמונה ויבקש ממי שהעושר שלו".

הנה ידוע שאמירת פרשת המן סגולה היא לפרנסה, וכבר כתב רבינו בחיי בפירושו עה"ת (שמות ט"ז ט"ז) "וקבלה ביד חכמים כי כל האומר פרשת המן בכל יום מובטח לו שלא יבא לעולם לידי חסרון מזונות".¹

אך ברור דיסוד סגולה זו, במדת הבטחון, דמפרשה זו עלינו ללמוד דאין השפע והפרנסה אלא מידו הגדולה הרחבה והמלאה ית"ש, וכשם שאבותינו במדבר לא אכלו אלא לחם מן השמים כן אין לנו אלא מה שהיושב במרומים משפיע לנו בטובו הגדול ברכות שמים מעל, וכשם שבמן כתיב "ולא העדיף המרבה והממעט לא החסיר" (שמות ט"ז י"ח), כך בפרנסתו של אדם, לא לחכמים לחם, ואין פרנסתו של אדם לפי טרחו וכוחו אלא כפי מה שנאצל לו מר"ה עד ר"ה בגזירת שמים, ואין עליו לעשות אלא השתדלות בדרך הטבע, אך ידוע ידע שכל פרנסתו מידו הגדולה ית"ש.

וכך מפורש בשו"ע או"ח (סימן א' ס"ה) דראוי לומר פרשת

1. במשנה ברורה (סימן א' סק"ג) כתב מקור להבטחה זו שכל האומר פרשת המן מובטח לו שלא יתמעטו מזונותיו מהירושלמי. וכבר כתב כן הפרישה סימן א' ס"ק י"ד. ומקור הדברים מספר תשב"ץ קטן סימן רנ"ו.
אמנם בערוך השולחן אורח חיים (סימן א' סעיף כ"ד) כתב: "ואני לא מצאתי זה בירושלמי".
אולם ברבינו בחיי בפירושו עה"ת (שמות ט"ז ט"ז) כתב: "וקבלה ביד חכמים כי כל האומר פרשת המן בכל יום מובטח לו שלא יבא לעולם לידי חסרון מזונות".

"ואכלתם לשובע, שיהיו הפירות רבי המזון כענין שהיה בעומר (היינו המן) שהיה מספיק לגדול כמו לקטן כאמרם אוכל קמעא ומתברך במעיו... וכי תאמרו מה נאכל, כאשר יסופק זה אצלכם ולא תבטחו שיהיה המעט מספיק באיכותו, וציויתי את ברכתי... ועשת את תבואתה, בענין שישבע העין מראות ותראו שיספיק הכמות" ע"ש.

ובספר כתונת פסים לבעל התולדות יעקב יוסף (פרשת שמיי) הביא בשם הרמב"ם דאילו היינו שלמים בבטחוננו בהקב"ה היינו זוכים אף בזמן הזה למן מן השמים, אמנם לא ידענו איה מקום כבודם בדברי הרמב"ם, מ"מ מקור מקומם טהור בגודל כח הביטחון.

ודברי התולדות משלימים זה את זה ובספרו תולדות יעקב יוסף (בפרשת מקץ) הביא בשם מרנא הבעש"ט בביאור הפסוק "הבוטח בה' חסד יסובבנו" (תהלים ל"ב י') שאדם הבוטח בה' בטחון מושלם מלאכי מעלה שומרים עליו בכל צעד ושעל וכל המזיקים שבעולם אינם יכולים להזיקו.

ועיין בכתר שם טוב מהבעש"ט "מי שיש לו מדת הבטחון בהי"ת באמת אפילו אם נגזר עליו ח"ו כמה גזירות רעות אי אפשר למדת הדין לשלוט עליו, והוא בדוק, ובאמת דבר זה מבואר בכתוב (תהלים קכ"א א') שיר המעלות הבוטחים בה' כהר ציון לא ימוט לעולם ישב".

מדת הבטחון היא הסגולה הגדולה לפרנסה, והלא כתיב "השלך על ה' יהבך והוא ילכלך".

ואפשר שכוונתו בכתונת פסים למש"כ הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל:

"ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני יי שרתו ולעובדו לדעה את יי והלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה י"י חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים, הרי דוד עליו השלום אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי".

אמנם אין דברי הרמב"ם מכוונים דוקא למדת הבטחון אלא לשלימות העבודה והדביקות הכללית, וצ"ע.

אך באמת יש לדברים בית אב בדברי חז"ל.

"ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת, איני יודע של מה היא אם של כסף היתה או של ברזל או של עופרת או של נחשת או של בדיל ת"ל צנצנת לא אמרתי אלא דבר שהוא מציץ מחברו אי אתה מוצא אלא כלי חרס: ותן שמה מלא העומר מן והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם רבי יהושע אומר לאבות רבי אלעזר המודעי אומר לדורות רבי אליעזר אומר לימות ירמיה הנביא שבשעה שאמר ירמיה לישראל מפני מה אין אתם עוסקין בתורה אמרו לו במה נתפרנס באותה שעה הוציא להם צלוחית של מן ואמר להם הדור אתם ראו דבר ה' וגו' (ירמיה ב' ל"א) אבותיכם שהיו עוסקין בתורה ראו במה נתפרנסו אף אתם אם תעסקו בתורה הקדוש ברוך הוא יפרנסכם מזה" (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויסע פרשה ה').

ובהגות הגר"א שם מחק מש"כ "ירבה בסחורה". וכוונתו ברורה דאין ענין כלל להרבות בסחורה, כי ריבוי ההשתדלות אין בה סימן ברכה. ואף שודאי צריך האדם להשתדל בדרך הטבע ואין סומכין על הנס, מ"מ אין תועלת בריבוי ההשתדלות, ומשו"כ אי"צ להרבות בסחורה אלא לישא וליתן באמונה.

וכך אכן משמע מדברי המאירי שם דלא גרס "ירבה בסחורה", וז"ל:

"לעולם ישתדל אדם להשלים עצמו בתורה ובחכמה ואף על פי שכתוב יהיב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה וכתוב כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה יבקש רחמים על עצמו שיזכה ללמוד ואף הוא ישתדל בכך וכיצד הוא עושה ירבה בשיבה וימעט בסחורה ואם לבו נוטה לעושר אף על פי שההצלחה מתת אלהים היא וכדכתוב לי הכסף ולי הזהב וצריך שיבקש רחמים על עצמו לזכות בכך מ"מ יהא אף הוא משתדל בכך ומהו עיקר ההשתדלות בזה שיהא נושא ונותן באמונה ולא סוף דבר לישראל אלא לכל אדם סתם אמרו ישא ויתן באמונה וכמו שאמרו במסכת יום טוב ט"ו ב' הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהם אדר".

ומפורש בדבריו דלא גרס "ירבה בסחורה".

וכך בכל ענין וענין ולא רק בפרנסת האדם, עיקר ההצלחה בתפילה ובבטחון תלוי אלא שעל האדם גם להשתדל השתדלות טבעית למלאות צרכיו בעולם הזה.

הנועם אלימלך בפרשת בהר הביא בשם אחיו הגדול הרה"ק רבי זושא זצ"ל עה"פ "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית... וציויתי את ברכתי לכם" וכו' (ויקרא כ"ה כ' - כ"א) דכל עוד לא ישאלו כלל 'מה נאכל' יתברכו מברכות שמים בשפע אין קץ מכח מדת הבטחון ויהיה אוכל קמעא ומתברך במעיו ולא יצטרכו לטרחת הקצירה והאיסוף וכדו', אבל אם יהיו מקטני אמנה וידאגו ויאמרו "מה נאכל בשנה השביעית" ובכך ינעלו שערי שמים ויתמעטו אוצרות השפע, אעפ"כ "וציויתי את ברכתי"... הקב"ה ברחמיו וחסדיו ישפיע ברכה מחודשת אבל אז יצטרכו לטרוח בעבודה רבה, והדברים נפלאים.

ובחומש היכל הברכה להרה"ק מקמארנא פירש בדרך זה את הכתוב בתהלים (ע"ח י"ז - כ"ד):

"ויוסיפו עוד לחטא לו למרות עליון בציה וינסו אל בלבבם לשאל אכל לנפשם וידברו באלהים אמרו היוכל אל לערך שלחן במדבר הן הכה צור ויזובו מים ונחלים ישטפו הגם לחם יוכל תת אם יכין שאר לעמו לכן שמע יקוק ויתעבר ואש נשקה ביעקב וגם אף עלה בישראל כי לא האמינו באלהים ולא בטחו בישועתו ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכל ודגן שמים נתן למו".

מאחר ששאלו "היוכל אל לערך שלחן במדבר", היה צורך בשפע מיוחד "ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכל ודגן שמים נתן למו". ודפח"ח.

בספר תורת אבות כתב בשם הצדיק מלכוביץ שהר"ר זושא שמע פירוש זה מאליהו הנביא, אך כבר אמרו חז"ל דחכם עדיף מנביא וכבר מצינו כעין פירוש נפלא זה בדברי אחד הראשונים, בספורנו שם וז"ל: